

Ante Gverić

Državni arhiv u Zadru

Review article

Jadransko pitanje od početka Prvog svjetskog rata do Londonskog ugovora (srpanj 1914. – travanj 1915.) u svjetlu talijanske vanjske politike

Koristeći se talijanskim diplomatskim dokumentima u ovome radu prikazuje se i analizira talijanska vanjska politika prema jadranskom pitanju od izbijanja Prvoga svjetskog rata do zaključenja Londonskog ugovora u travnju 1915. Kada je rat zatekao Italiju na strani Centralnih sila, ona se proglasila neutralnom, računajući pritom ponajprije na razvoj jadranskog pitanja nakon rata. Za Italiju je dvojba bila sljedeća: ili će na Jadranu dominirati ojačana Austro-Ugarska (ako pobijedi u ratu) ili će Jadranom dominirati velika slavenska država (ako se Monarhija raspadne uslijed ratnog poraza). Rad slijedi pregovore

Italije s Antantom, prikazujući taktiziranje s teritorijalnim zahtjevima koje je Italija tražila kao zadovoljštinu za ratni angažman protiv vlastitih saveznika – Austro-Ugarske i Njemačke. Ističu se različiti pogledi koje su na jadransko pitanje imali ministri vanjskih poslova Antonio San Giuliano i njegov nasljednik Sidney Sonnino koji je pak bio inspirator i kreator pregovora s Antantom i u konačnici postignutog dogovora nazvanog Londonski ugovor.

Ključne riječi:

Italija, Sidney Sonnino, Dalmacija, Trojoni sporazum, Jadran

Uvod

Jadransko pitanje podrazumijeva čitav niz geopolitičkih i strateških ideja i interesa koji su se vezani uz prostor Jadranskog mora, njegovih otoka i obala još od konca 19. stoljeća. U punom formatu to je pitanje otvoreno Prvim svjetskim ratom koji je omogućio različita rješenja toga problema. Iako su različite politike do izbijanja rata formulirale svoja određena rješenja jadranskog pitanja, ipak je ono dotada ostalo netaknuto, ponajprije zbog održavanja ravnoteže između

dvaju glavnih čimbenika na Jadranu: Austro-Ugarske Monarhije i Italije. Odnosi tih imperija regulirani su političkim, interesnim savezom godine 1882. kada je Italija pristupila Dvojnom savezu centralnih sila Njemačke i Austro-Ugarske, čime nastaje Trojni savez koji se obnavljao sve do početka Velikoga rata. Tijekom trajanja Trojnog saveza, službena talijanska politika nije otvarala pitanje talijanskih aspiracija prema istočnim jadranskim predjelima, već se – zbog odnosa s Austro-Ugarskom – održavao *status quo*. Bismarcku je pogotovo stalo da se ne otvaraju pitanja teritorijalnih posezanja bilo Beča bilo Rima. S jedne strane prijetila je opasnost od carske Rusije, dok se s druge strane povećavala opasnost od Francuske koja je radila na približavanju Italiji. Trojni savez od konca 19. stoljeća do početka rata prolazi kroz teške faze talijanskog vrludanja: mada članica Saveza, Italija pregovara s Francuskom i sve više dolazi u opreku s Austro-Ugarskom zbog probuđenog talijanskog iredentizma.¹

Austro-ugarska aneksija Bosne i Hercegovine godine 1908., zabrinula je Italiju i potakla je na tajno pregovaranje s Rusijom što je urodilo sporazumom koji je regulirao međusobne interese oko Balkanskog poluotoka, Bospora i Dardanela. U isto vrijeme Italija pregovara i s Bečom te se obvezuje da neće ni s kim trećim (kao ni Beč) pregovarati o balkanskim pitanjima.² Na takvim osnovama sudjelovanje Italije u Trojnom savezu izgubilo je smisao, mada je Njemačkoj Italija u savezu trebala samo iz razloga da ne bude na drugoj strani, dok je Italija svoje članstvo zadržavala i zbog političkih kalkulacija i zbog ekonomskih interesa.³

Italija kao neutralna članica Trojnog saveza

Talijansko proglašenje neutralnosti prvih dana ratnih sukoba (3. kolovoza 1914.) nije moglo biti duga vijeka. Prevažna geostrateška pozicija talijanskog poluotoka sa sjeveroistočne strane okružena Jadranskim morem nije ostavljala odviše prostora za komoditet neutralnosti. Očigledna dvojba bila je sljedeća: iziđe li Austro-Ugar-

1 FERDO ŠIŠIĆ, *Predratna politika Italije i postanak Londonskog pakta (1870-1915)*, Pomorska biblioteka Jadranske straže, Split, 1933., str. 27–55.

2 Ivi, str. 62–65.

3 O Italiji u Trojnom savezu i njenoj ulozi na početku i tijekom Prvoga svjetskog rata vidi: RICHARD J. B. BOSWORTH, *Italy and the Wider World 1860-1960*, Routledge, London, 2003.; Isti, *Italy, the Least of Great Powers: Italian foreign policy before the First World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.; MARINA CATTARUZZA, *L'Italia e il confine orientale*, Il Mulino, Bologna 2007.

ska iz rata kao pobjednica, osigurat će dodatno prodiranje germanskog utjecaja na Balkan i istočne obale Jadrana, u suprotnom pak – bude li Austro-Ugarska pobijeđena – na slavenskim prostorima Monarhije formirat će se jugoslavenska država koja bi, ujedinjena sa Srbijom, mogla zauzeti čitava prostranstva od Srbije do Slovenije, uključujući jadranske otoke i obalu. Italija je smatrala da će u oba slučaja ishoda rata njezini strateški interesi biti ugroženi, s obzirom na to da će ili ojačana Austrija ili novoformirana jugoslavenska država imati kontrolu i prevlast na Jadranu. Na taj način Italija bi ostala “nebranjena“ s osjetljive geostrateške točke, to jest s Jadranskog mora koje oplakuje gotovo polovicu njezinih obala. Stoga je neutralan stav bio tek strateški manevar talijanske politike kojemu je cilj bio dobivanje potrebnog vremenskog odmaka za pozicioniranje u nadolazećim pregovorima i s dojučerašnjim saveznicima i sa silama Antante. O talijanskim interesima na Jadranu obavještavao je ministar vanjskih poslova Italije Antonio di San Giuliano svojeg veleposlanika u Londonu Guglielma Imperialija:

«Ora è noto a V. E. che la ragione fondamentale in forza della quale potrebbe l'Italia decidersi al sovvertimento di tutto il suo indirizzo di politica estera consiste appunto nella minaccia che ai suoi vitali interessi adriatici risulta dalla politica austro-ungarica. Non potremmo dall'incubo della minaccia austriaca passare all'incubo della minaccia slava, e per ciò ci occorrono chiare garanzie (...) E a proposito dell'Adriatico prego V. E. tornare a insistere con Grey per dimostrargli quanto faciliterebbe la nostra attitudine una più decisiva azione della flota anglo-francese che faciliterebbe le operazioni militari dei Serbi e Montenegrini e creerebbe uno stato di cose giustificherebbe la nostra partecipazione alla guerra (...) L'interesse maggiore dell'Italia, e maggiormente minacciato, è nell'Adriatico. Non abbiamo alcun interesse ad altri campi dell'attuale conflitto.»⁴

Primarni vanjskopolitički interesi Italije na početku rata odnosili su se, dakle, na Jadransko more i njegovu istočnu obalu. Početna neutralnost Italije uzmičala je pred bojazni da druga strana Jadrana nakon rata bude u rukama ili jake

4 San Giuliano Imperialiju, 16. rujna 1914. *I documenti diplomatici Italiani* (dalje skraćenicom IDDI), Ministero degli affari esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici, Quinta serie (1914.-1918.), Volume I, Istituto poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato, Roma, 1954. br. 703.

Austrije ili jugoslavenske države. Stoga je Italija vodila živu diplomatsku politiku sa svim relevantnim čimbenicima na strani saveznika. Tako je San Giuliano, osim stalnog kontakta koji je održavao sa svojim veleposlanikom u Londonu, obavijestio koncem rujna 1914. i veleposlanike u Francuskoj i Rusiji o polaznim točkama pregovora o mogućoj intervenciji Italije na strani saveznika. Naglasio je da će se Italija držati neutralnom sve dok joj ne budu ugroženi vitalni interesi, a to će prije svega biti ako se Austrija pokaže nesposobnom držati na Jadranu ravnotežu u odnosu na slavensko prodiranje. U tom će slučaju Italija – «a tutela dei suoi vitali interessi adriatici» – biti prisiljena na dogovore s neprijateljima Austrije. San Giuliano navodi i *modus procedendi* mogućih pregovora s Antantom: prvo, Saveznici bi trebali izvesti mornaričke operacije na Jadranu kojima bi se osigurali talijanski interesi; drugo, slijedilo bi definiranje i potpisivanje ugovora sa Saveznicima nakon čega bi Italija mobilizirala svoje snage i objavila rat Austro-Ugarskoj. U slučaju pobjede, San Giuliano predlaže da se talijanske granice protegnu barem do Kvarnera te traži od veleposlanika mišljenje o korisnosti teritorijalnih naknada u Dalmaciji s obzirom na opasnost velikih sukoba sa slavenskim zemljama («Stati slavi»). Interes Italije pritom je bio potpuna kontrola nad Valonom i neutralizacija albanske obale, dok se računalo s podjelom Albanije između Srbije, Crne Gore i Grčke. San Giuliano je tom prilikom naglasio da se pregovori sa Saveznicima na tim osnovama moraju održavati u Londonu kako bi se osigurala tajnost cijelog procesa.⁵

Valja ovdje skrenuti pažnju na činjenicu da je talijanska politika pred pregovore s Antantom na početku rata svoje interese na Jadranu vidjela ponajprije u intervenciji saveznika na Jadranu, čime bi se Italija zaštitila od austrijske flote. O teritorijalnim zahtjevima većih razmjera nije bilo odveć govora; dapače, San Giuliano je, kako je viđeno u njegovu upitu veleposlanicima u Parizu i Petrogradu Tommasu Tittoniju i Andrei Carlottiju, gajio određenu bojazan od slavenskih naroda. San Giuliano bio je prilično umjeren i realan u pitanju posezanja za teritorijem na istoku Jadrana u odnosu na kasniju talijansku politiku koju je provodio Sidney Sonnino: početkom kolovoza 1914. zadužio je Imperialija, veleposlanika u Londonu, da obavijesti britanskog ministra vanjskih poslova Edwarda Greya o tome da će Italija zadržati neutralnu poziciju, ali promjene na Balkanu i na Jadr-

5 San Giuliano Tittoniju i Carlottiju, 25. rujna 1914. IDDI, I, br. 803.

nu koje rat može prouzročiti sile ih da se pridruže Antanti. Za to je San Giuliano postavio sljedeće uvjete: da istovremeno s talijanskim pristupanjem Antanti francuska i britanska flota budu prisutne na Jadranu; da Italija u slučaju pobjede nad Austro-Ugarskom dobije Trentino i Trst, a Albanija da se podijeli između Grčke i Srbije, uz neutralizaciju njezine obale, što bi vrijedilo i za Valonu koja bi bila pod međunarodnom kontrolom.⁶ U San Giulianovu zahtjevu s početka rata za talijansko sudjelovanje u ratu protiv Centralnih sila nije, dakle, bilo zahtjeva za teritorijalnim reparacijama u Istri, na Kvarneru i u Dalmaciji. Kada mu je Carlotti, veleposlanik u Petrogradu, javio da članice Antante razgovaraju o pridobivanju Italije u njihov tabor te da bi ruski ministar vanjskih poslova Sergej Sazonov na račun toga Italiji ponudio između ostaloga i Dalmaciju, San Giuliano je izjavio da «noi crediamo che non ci convenga estenderci sino alla Dalmazia che è fuori dei confili geografici d'Italia (...) La nostra partecipazione alla guerra sarebbe facilitata se intanto e senza indugio la flotta anglo-francese attaccasse e sconfigesse la flotta austriaca perchè ciò provocherebbe in Italia dimostrazioni di gioia che il Governo non potrebbe reprimere e darebbero all'Austria occasione a rimostranze che il Governo non potrebbe accogliere.»⁷ Sličan stav nešto kasnije (u siječnju 1915.) iznio je i predsjednik vlade Antonio Salandra koji je San Giulianovom nasljedniku, novom ministru vanjskih poslova Sonninu, izjavio kako San Giuliano nije računao s Dalmacijom te da su njih dvojica (San Giuliano i Salandra) više puta uvidjeli «l'impossibilità di metterci contro tutto il mondo slavo».⁸ I talijanski veleposlanik u Parizu, Tommaso Tittoni, bio je zagovornik minimalnih zahtjeva prema dalmatinskoj obali. Smatrao je da Italiji iz strateških razloga trebaju neki dalmatinski otoci, a protivio se zahtjevima za čitavom Dalmacijom «perchè non vi ha dubbio che, fatta eccezione di alcune città italiane del litorale, la Dalmazia è essenzialmente slava.»⁹ Zbog toga je bio uvjeren da Dalmacija ni u kojem slučaju ishoda rata neće moći pripasti Italiji te je savjetovao Sonninu da ne treba gajiti nerealne iluzije i aspiracije, već se treba pripremiti na odreku Dalmacije i tražiti kompenzacije tamo gdje se talijanska prava i interesi bolje podudaraju i gdje će

6 San Giuliano Imperialiju, 11. kolovoza 1914. IDDI, I, br. 201.

7 *Ibidem*.

8 Salandra Sonninu, 25. siječnja 1915. IDDI, II, Roma, 1984., br. 697.

9 Tittoni Sonninu, 15. ožujka 1915. IDDI, III, Roma, 1985., br. 111.

se naići na manje osporavanja (primjerice, u Maloj Aziji).¹⁰

Ipak, otvoreni planovi Srbije o širenju svojih granica poslijeratnim teritorijalnim naknadama bili su razlogom da se Italija ozbiljnije pozabavi vlastitim interesima na Jadranu. Radikalna stranka, koja je tada bila na vlasti na čelu s premijerom Nikolom Pašićem, provodila je politiku ujedinjenja srpstva u čemu je Srbija trebala odigrati ulogu *srpskog Pijemonta*. Tako je Pašić u veljači 1914. prilikom audijencije kod ruskoga cara izjavio da je i kod Hrvata i kod Slovenaca sazrela misao da im spas može doći jedino od Rusije i od ujedinjenja sa Srbijom.¹¹ Dok je tijekom rujna 1914. Italija taktizirala sa započinjanjem pregovora oko ulaska u rat i najavljivala svoje zahtjeve za Dalmacijom, Pašić je zadužio svojeg veleposlanika u Petrogradu, Miroslava Spalajkovića, da priopći ruskoj vladi «da će se Dalmacija protiviti takovom istupanju Italije, da će se boriti protiv nje, i da će takovo istupanje Italije natjerati Dalmaciju, da se radije izjavi u korist Austrije, nego li da potpadne pod vlast Italije. Dalmacija želi da bude pripojena Srbiji. To je njen ideal, to traže njeni interesi i to je davna želja čitavog srpsko-hrvatskog naroda. Za Italiju bit će dovoljno ako dobije Trst, Trient, Pulu i Istru s Puljem. Ako bude tražila više, izazvat će reakciju i koristit će na taj način Austro-Ugarskoj. Zamolite imperatorsku vladu, da ne čini Italiji obećanja na štetu Slavena, jer Italija ne učestvuje nikako u ovome ratu, i želi zahvatiti slavenske zemlje, iskupljene slavenskom krvlju, bez ikakvih žrtava sa svoje strane.»¹² Talijanska diplomacija koncem 1914. aktivno je pratila aspiracije Srbije, ali i ulogu Rusije kao moćne članica Antante koja je na Balkanu imala svoje interese. Talijanski veleposlanik u Petrogradu, Andrea Carlotti, javio je uoči Božića 1914. godine Sonninu stajalište Rusije o nezaključivanju separatnog mira s Austro-Ugarskom dok si ne osiguraju Galiciju, a Srbiji dobar dio Bosne i Hercegovine i Dalmaciju.¹³ Nedugo potom, isto je stanovište Sonninu izrazio i Tittoni, uvjeravajući ga da Rusija želi Dalmaciju dodijeliti Srbiji, jer je stanovništvo većinsko slavensko. Rusiju u tome podržavaju saveznice Francuska i Velika Britanija i stoga neće biti moguće spriječiti da Dalmacija i sjeverni dio Albanije nakon rata pripadnu Srbiji – smatrao

10 *Ibidem*.

11 DRAGOVAN ŠEPIĆ, *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914-1918*, Školska knjiga, Zagreb, 1970., str. 9.

12 Pašić Spalajkoviću, 3. listopada/20. rujna 1914. ANTE MANDIĆ, *Fragmenti za historiju ujedinjenja*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1956., str. 108, 109.

13 Carolitti Sonninu, 20. prosinca 1914. IDDI, II, br. 441.

je Tittoni.¹⁴ Sonnino je situaciju oko podjele jadranskih krajeva ozbiljno shvatio, pogotovo kada mu je veleposlanik u Bukureštu Carlo Fasciotti povjerljivo javio da će Dalmacija i sjeverna Albanija biti ustupljene Srbiji, a dodekaneški otoci i južna Albanija Grčkoj ako Srbija i Grčka učine ustupke Bugarskoj za njezin vojni angažman na strani Antante.¹⁵ Sonnino je odmah alarmirao veleposlanike u Londonu, Francuskoj, Rusiji, Grčkoj, Srbiji i Bugarskoj da provjere navedenu informaciju.¹⁶

Pred pregovore Italije s Antantom u proljeće 1915. Srbija se pozicionirala kao važan ratni čimbenik koji je pretendirao za istočnim jadranskim krajevima Austro-Ugarske Monarhije u kojima je i Italija vidjela svoj željeni ratni plijen. Srpske težnje pomagala je i Rusija nauštrb Italije, zamjerajući joj pritom neutralnu poziciju, to jest neuključivanje u rat protiv Centralnih sila. Ruski ministar vanjskih poslova Sazonov još je prvih tjedana ratnih operacija zagovarao poslijeratne revindikacije Srbiji zbog njezinih zasluga u borbama protiv Austro-Ugarske te oprez saveznika prilikom pregovora s Italijom u pogledu obećanja dalmatinske obale. Zbog talijanskog odugovlačenja «da se nama pridruži», za Italiju će biti dovoljno da ostane u granicama već danih joj obećanja glede Trenta, Trsta i Valone, smatrao je Sazonov.¹⁷

Zbog upitne spremnosti svojih vojnih snaga da budu angažirane protiv Njemačke i Austro-Ugarske te zbog bojazni od ishoda pregovora s Antantom, Italija je od početka rata kalkulirala i sa svojom pozicijom u Trojnom savezu kojemu je formalno još pripadala. Prema članku VII. ugovora Trojnog saveza, Italija je imala pravo na teritorijalne kompenzacije u slučaju teritorijalnih promjena na Balkanu. Šef talijanske diplomacije San Giuliano bio je inspirator proglašenja neutralnosti, pravdajući takvu odluku austrijskom povredom ugovora Trojnog saveza s obzirom na to da, objavljujući rat Srbiji, Austrija nije konzultirala saveznicu Italiju. U razgovoru s austrougarskim veleposlanikom u Rimu Kajetanom Mereyem, nakon austrijskog ultimatumu Srbiji, San Giuliano je jasno naznačio povredu Trojnog ugovora i najavio reakciju Italije: «Italija ne vjeruje, da Austrija ne ide za dobitkom u Srbiji i zato treba pripremiti Austriju, da što prije udovolji zahtjevu Italije za teri-

14 Tittoni Sonnino, 11. siječnja 1915. IDDI, II, br. 604.

15 Fasciotti Sonnino, 8. siječnja 1915. IDDI, II, br. 582.

16 Sonnino Imperialiju, Tittoniju, Carlottiju, De Bosdariju, Squittiju i Cucchiju, 8. siječnja 1915. IDDI, II, br. 583.

17 Sazonov Izvoljskom i Benkendorfu, 24/11. kolovoza 1914., ANTE MANDIĆ, *n. dj.*, str. 105, 106.

torijalnom kompenzacijom, jer će Italija, oстане li bez kompenzacija, biti primorana da Austriji prepriječi put.»¹⁸ Nekoliko tjedana kasnije San Giuliano obavijestio je austrougarskog veleposlanika u Rimu da Antanta nastoji pridobiti Italiju na svoju stranu. Njemačka i Austro-Ugarska potom su pristale na talijansko tumačenje savezničkog ugovora (po kojem bi se Italiji priznale kompenzacije na Balkanu), ali uz uvjet da Italija spriječi francuske i britanske mornaričke akcije na Jadranu.¹⁹ Razumljivo je da Talijani nisu bili u mogućnosti uopće pokrenuti pred Francuskom i Britanijom pitanje austrijsko-njemačkog prijedloga, što zbog neutralne pozicije, što zbog vlastitih aspiracija na istočne obale Jadrana o čemu su tek trebali pregovarati s neprijateljima Austrije i Njemačke. Kasniji pokušaji Italije i Austro-Ugarske da se dogovore oko tumačenja i eventualne realizacije članka VII. Trojnog ugovora, također nisu urodili plodom. Centralne sile znale su za pregovore Italije i Antante te nisu vjerovale u nastavak talijanske neutralnosti. Stoga Austro-Ugarska nije bila voljna voditi pregovore s Italijom. Tomu se posebno protivio car Franjo Josip koji je jednom prilikom otjerao bečkog nadbiskupa kardinala Pifflla kad ga je on po nalogu pape Benedikta XV. savjetovao da žrtvuje Trentino u korist Italije.²⁰ Iako je Njemačka još koncem veljače 1915. pokušavala zadržati Italiju u Trojnom savezu, vjerujući u njezin sporazum s Austro-Ugarskom,²¹ Talijani su već tada bili svjesni da je njihovo savezništvo s Centralnim silama nepovratno izgubljeno i da je krajnji čas dogovora s Antantom.

Nakon mnogih konzultacija s raznim diplomatsko-političkim i vojnim akterima ministar Sonnino obavijestio je 26. veljače 1915. premijera Salandru da se sada može reći kako ni Njemačka ni Austro-Ugarska više ne vjeruju u dogovor s Italijom te da Austrija nije spremna na kompenzacije Italiji. Tom prilikom Sonnino je Salandri dao do znanja da je nužno požuriti pregovore s Antantom zbog njihovih aktualnih operacija kod Dardanela, jer bi u slučaju uspjeha pozicija Italije u pregovorima bila znatno otežana.²²

18 MILAN MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915., Prilog povijesti borbe za Jadran 1914.-1917.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 28.

19 Ivi, str. 29.

20 *Ibidem*, str. 136, 137.

21 Talijanski veleposlanik u Berlinu Riccardo Bollati javio je Sonninu 21. veljače 1915. da je njemačka vlada spremna učiniti sve moguće da se izbjegne konačan raskid odnosa Italije i Austro-Ugarske o čijim neizbježnim posljedicama itekako vodi računa. IDDI, II, br. 844.

22 Sonnino Salandri, 26. veljače 1915. IDDI, II, br. 868.

Pregovori s Antantom tijekom ožujka i travnja 1915.

Salandra je prihvatio Sonninovo mišljenje da je njihov savez s Centralnim silama izgubljen te da razvoj događaja na bojištima i koloplet međunarodnih interesa prisiljavaju Italiju da napusti neutralnu poziciju i u pregovorima s Antantom postigne više za talijanske interese negoli bi to bilo moguće postići s Austro-Ugarskom i Njemačkom. I prije nego je Sonnino koncem veljače postigao dogovor sa Salandrom da se otvore pregovori s Antantom, zapovjednik talijanske mornarice Paolo Thaon di Revel uputio je Sonninu dva detaljna izvješća o stanju talijanske ratne mornarice i o potrebnim operacijama za osiguranje talijanskih geostrateških interesa na Jadranu. U prvom izvješću, koje je Sonninu uputio još koncem prosinca 1914., Di Revel je precizno usporedio svu mornaričku ratnu infrastrukturu Austro-Ugarske i Italije te je zaključio da se nalaze u istom omjeru snaga.²³ Dva mjeseca kasnije Di Revel je u drugom memorandumu Sonninu iznio dva moguća rješenja koja bi koristila poboljšanju pozicije Italije na Jadranu: prvo uključuje zauzimanje Istre, dok drugo rješenje izuzima Istru. Naime, u prvome slučaju, imajući u rukama Veneciju i Pulu na sjeveru te Brindisi i Taranto na jugu Jadrana, Italija bi imala pod kontrolom cijeli Jadran i u tome slučaju ne bi bilo potrebe za zauzimanjem zadarskih i korčulanskih otoka. Ipak bi bilo potrebno da Italija kontrolira Lošinj i Cres; posebice Lošinj koji bi tako čuvao sjeverni ulaz u zadarski kanal. U drugom slučaju – koji ne predviđa zaposjedanje Istre – Di Revel navodi nužnu okupaciju korčulanskih otoka. Dok to rješenje dolazi u obzir u slučaju austrijskog prisustva na istočnom Jadranu i nakon rata, drugo se rješenje temelji na slučaju poražene ili znatno oslabljene Austrije.²⁴ Di Revelovi memorandumi bili su neka vrsta geostrateške osnove za zahtjeve talijanske diplomacije na nastupajućim pregovorima.

Italija je sredinom veljače formulirala nacrt glavnih uvjeta i zahtjeva za ulazak u rat na strani Antante koje je Sonnino pod strogom tajnošću prosljedio u London veleposlaniku Imperialiju tražeći da dade svoje mišljenje. Uvodno je naglasio da će vojska biti spremna za rat sredinom travnja te u slučaju savezničkog prihvata uvjeta ratne operacije mogu početi najkasnije koncem travnja iste godine. S obzirom na teritorijalne reparacije na mirovnim pregovorima, Itali-

23 Di Revel Sonninu, 28. prosinca 1914. IDDI, II, br. 508.

24 Di Revel Sonninu, 1. veljače 1915. IDDI, II, br. 750.

ja na Jadranu zahtjeva Istru, Lošinj, Cres i obližnje manje otoke te Dalmaciju u aktualnim administrativnim granicama: od Tribnja na sjeveru do Pelješca na jugu, uključivši sve otoke od Premude do Mljeta. Na krajnjem jugu Italija zahtjeva Valonu s otokom Sassenom i dio albanske obale. Italija je tražila i potpunu tajnost sadržaja tog ugovora, osim klauzule o obvezi saveznika da ne zaključuju separatni mir. Kao motiv Italije za ulazak u rat Sonnino je naveo «il desiderio di liberare i fratelli dal giogo straniero e di appagare alcune fondamentali e legittime aspirazioni nazionali.»²⁵

Talijanski zahtjevi u tom nacrtu nisu, dakle, uključivali Rijeku i njezino područje do Tribnja kao ni Krk, Rab i druge obližnje otoke. Također su – u interesu Srbije i Crne Gore – izostavljena područja od Neretve do Drina koje je, kao i sjever Jadrana, trebalo urediti na poslijeratnim konferencijama. Sonnino je izostavio Rijeku zbog politike prema Mađarima. Naime, on je vjerovao da će Austro-Ugarska, iako oslabljena, preživjeti rat, čime bi se otvorila prilika za jačanje utjecaja Mađara čiju je ulogu Sonnino vidio u susprezanju njemačkih i ruskih interesa u srednjoj Europi i na Balkanu. Stoga se Rijeka nije našla na popisu talijanskih teritorijalnih uvjeta.²⁶

Sljedeća dva tjedna Sonnino i Imperiali dorađivali su tekst memoranduma koji će Imperiali – po Sonninovu odobrenju – uputiti ministru Greyu.²⁷ Nakon što je Sonnino 1. ožujka u vrlo zabrinjavajućem tonu obavijestio premijera Salandru da je nužno što prije pokrenuti pregovore s Antantom, jer se situacija mijenja iz dana u dan,²⁸ Imperiali je dobio nalog da Greyu uputi talijanski memorandum. Tom prilikom Sonnino mu je ponovno skrenuo pažnju da upozori Greya na apsolutnu tajnost pregovora, jer bi u slučaju obznane pregovori morali biti prekinuti ili bi nakon mogućeg zaključenja ugovora Centralne sile nasrnule na

25 Sonnino Imperialiju, 16. veljače 1915. IDDI, II, br. 816.

26 DRAGOVAN ŠEPIĆ, *n. dj.*, str. 50–52.

27 Prepisu o tome u: IDDI, vol. II, br. 851, 856, 859, 864, 879. U prvom osvrtu na Sonninov memorandum (br. 851.) Imperiali je u vezi teritorijalnih zahtjeva na Jadranu iznio mišljenje da će naići na poteškoće kako zbog «glasovite teorije narodnosti» tako i zbog uvećanih zahtjeva u odnosu na ranije postavljene (iz kolovoza 1914.). Zadnji Imperialjevi prijedlozi modifikacije teksta odnosili su se, primjerice, na navođenje imena mjesta na jadranskoj obali. Tražio je da u memorandumu ona budu navedena u talijanskoj, a ne slavenskoj varijanti. Tako posebno ističe Starigrad i Ljubač (Liuba) (br. 879.).

28 Sonnino Salandri, 1. ožujka 1915. IDDI, II, br. 885. Razlog Sonninovih bojazni bio je u mogućem savezničkom zauzimanju Istambula što bi uvelo u rat Bugarsku i Grčku. Tako bi se pitanje Male Azije odrazilo na Jadran, a mi još nismo ni započeli razgovore u Londonu – pisao je Sonnino Salandri.

Italiju koja još nije pripremljena za rat.²⁹ Primivši memorandum, Grey se ogradio od komentara na talijanske zahtjeve dok ne izvrši konzultacije sa saveznicima. Ipak je Sonninu dao do znanja da su zahtjevi «pomalo pretjerani i (da su) znatno prešli one iz kolovoza prošle godine», ali da kao takvi «ne povređuju britanske interese».³⁰ Talijani su bili svjesni da će se njihovim zahtjevima najviše protiviti Rusija koja je nastojala u nadolazećim transformacijama na Balkanu teritorijalno proširiti i svekoliko ojačati Srbiju. Kako bi obeskrijepili ruski utjecaj, Talijani su se držali nekakve Sazonove izjave dane talijanskom veleposlaniku u Petrogradu Carlottiju s početka rata, u kojoj je ruski ministar izrazio mišljenje da se Austro-Ugarska ne može valjano suprotstaviti okupaciji Trentina, Trsta, Dalmacije i Valone, a da će Italija Slavenima u Dalmaciji garantirati vjerske i kulturne slobode.³¹ No Rusi su početkom 1915. bili skeptični prema talijanskoj vojnoj spremi i njezinu aktiviranju na strani Antante. Sazonov je računao s pretjeranim zahtjevima Talijana, stoga je bio mišljenja da saveznici ne trebaju Italiji davati ikakve ugovore o poslijeratnim reparacijama koji bi samo mogli razjediniti njihovo zajedništvo.³² Englezi su, naprotiv, htjeli što prije vidjeti Italiju u svojem taboru. Grey je vjerovao da će talijansko učešće u ratu pridonijeti slamanju njemačko-austrijskog otpora. Upozoravao je pritom da se o mogućim kompenzacijama Italiji svakako treba razgovarati među saveznicima, ali je isto tako skretao pažnju da bi moguće savezničko odbijanje Italije potaklo Njemačku da joj dade primamljive ponude.³³

Prenoseći Sazonovu sadržaj talijanskog memoranduma o uvjetima za ulazak u rat, britanski veleposlanik u Petrogradu Georges Buchanan naglasio je Greyevo stanovište da se uvjeti ne smiju odbiti već «gdje su pretjerani treba stavljati protu-prijedloge ili ih podvrgnuti kritici».³⁴ Sazonov je osobno talijanske zahtjeve ocijenio potpuno neprihvatljivima.³⁵ Svoje veleposlanike u Parizu i Londonu obavijestio je da će se Italija morati odreći svojih aspiracija na Albaniju (osim Valone) ako joj se budu činili ustupci u Dalmaciji, jer je držao da se Albanija ima podijeliti između

29 Sonnino Imperialiju, 3. ožujka 1915. IDDI, III, br. 4.

30 Imperiali Sonninu, 4. ožujka 1915. i 9. ožujka 1915. *Ibidem*, br. 14 i br. 67.

31 Sonnino Imperialiju, 12. ožujka 1915. *Ibidem*, br. 86.

32 Buchanan Greyu, 17. veljače 1915., ANTE MANDIĆ, *n. dj.*, str. 129.

33 Grey Buchananu, 19. veljače 1915. *Ibidem*.

34 Buchanan Sazonovu, 26. veljače 1915. *Ibidem*, br. 130.

35 Sazonov Benckendorfu, 11. ožujka 1915. *Ibidem*, br. 139.

Srbije i Grčke.³⁶ Ruski plan predviđao je podjelu jadranske obale između Italije i Srbije: Italiji bi pripala obala od sjeverne dalmatinske granice do rta Planka pokraj Rogoznice, uključujući otoke uzduž tog dijela obale. Srbiji pak preostali dio obale od Planke do crnogorske granice, s otocima. Kotor bi se neutralizirao, a jednako tako mogla bi se neutralizirati i obala od Zadra do Neretve te «na taj način bi si Italija i Srbija dale uzajamnu garanciju».³⁷ Sazonov je vršio pritisak na Greya da objasni talijanskoj vladi kako «velesile ne mogu da potpuno žrtvuju interese Srbije, koja je njihova saveznica od prvog dana rata.»³⁸ Britanskom veleposlaniku u Petrogradu gotovo je u zapovjednom tonu pisao da Greya «uvjeri(te) o potrebi, da se daje jači otpor pretjeranim zahtjevima Italije, koja sigurno ne će prekinuti pregovore s nama radi nekoliko otoka, riskirajući pri tome, da u tom slučaju izgubi naš pristanak glede veoma krupnih ustupaka, što smo ih istoj učinili.»³⁹

Tek kada je Rusija formulirala svoj stav prema talijanskim zahtjevima – što je značilo detaljnu podjelu jadranskog teritorija između Italije i Srbije – ministar Grey službeno je odgovorio na talijanski memorandum. U svojem odgovoru Grey je ponovio ruske primjedbe u korist Srbije te je pozvao Talijane da ispituju, odnosno korigiraju svoje zahtjeve.⁴⁰ U razgovoru s ministrom Greyem, veleposlanik Imperiali saznao je da premijer Herbert Asquith i ministar Lloyd George inzistiraju da Zadar i Šibenik budu dodijeljeni Italiji, a Split «Srbiji ili Jugoslavenima»⁴¹ što je u osnovi bio ruski zahtjev koji su Englezi postavili kao usuglašen saveznički zahtjev. Talijani su odmah bili svjesni da će morati reducirati svoje zahtjeve. Imperiali je 25. ožujka javio Sonninu da pregovori za Italiju sada idu «al punto saliente», jer je Grey čvrsto zastupao ruske prijedloge.⁴² Ubrzo se vlada u Rimu prilagodila savezničkoj reakciji s novim prijedlozima u kojima se

36 Sazonov Izvoljskom i Benckendorfu, 6. ožujka 1915. *Ibidem*, br. 138.

37 Sazonov Buchananu, 15. ožujka 1915., *Ibidem*, br. 141.

38 Sazonov Benckendorfu, 17. ožujka 1915., *Ibidem*, br. 146.

39 *Ibidem*.

40 Imperiali Sonninu, 21. ožujka 1915. IDDI, III, br. 161.

41 *Ibidem*, br. 163. Iz Greyeve konstatacije da bi Split trebao pripasti «Srbiji ili Jugoslavenima» dade se zaključiti da su Saveznici računali s nekim modelom jugoslavenskog ujedinjenja unutar ili izvan Austro-Ugarske Monarhije nakon rata. Drugim riječima, ne može se zaključiti da su u konfrontaciji s talijanskim zahtjevima jadransku obalu namjeravali dodijeliti Srbiji i tako omogućiti njezino pripajanje Velikoj Srbiji. Na istom mjestu Grey je izjavio da teritorijalni zahtjevi «zatvaraju jugoslavenske pokrajine (provincije jugoslave) koje također imaju priliku u ovom ratu osigurati si legitimne mogućnosti širenja».

42 Imperiali Sonninu, 25. ožujka 2015. IDDI, III, br. 193.

odustalo od traženja obale između rta Planka i rijeke Drim. Italija je bila spremna odustati i od otoka Brača, Čiova, Šolte te Velikog i Malog Drvenika uz uvjet da sva obala i otoci koji ne budu pod njihovim suverenitetom ostanu neutralizirani. Informirajući o tome svoje veleposlanike pri antantinim vladama, Sonnino je dodao kako «con ciò abbiamo raggiunto il limite ultimo delle concessioni che possiamo fare e non potremmo consentire altri emendamenti».⁴³

Zbog Sazonovljeve nepopustljivosti Italiji pregovori se nisu odvijali dinamičkom koju je diktirala situacija na bojištu, odnosno prema željama saveznika. Francuska i Engleska nastojale su da se Italija što prije uključi u rat; na poseban način to je htjela Francuska koja se bojala talijanske intervencije na protivničkoj strani čime bi se našla u izrazito nepovoljnom okruženju. Sazonov je pak dvojio oko talijanskog doprinosa u intervenciji protiv Centralnih sila. Kada je početkom travnja nakon ruskih vojnih neuspjeha vrhovni zapovjednik ruske vojske Nikolaj Nikolajevič izrazio Sazonovu mišljenje o krajnjoj potrebi talijanske vojne pomoći, Sazonov je počeo pomalo popuštati. I Sonnino je počeo popuštati nakon zadnje neuspjele ponude Austro-Ugarskoj početkom travnja u kojoj je Italija za nastavak neutralnosti tražila ustupanje područja od Trentina preko Dalmacije do Albanije, što je Austro-Ugarska većih dijelom odbila.⁴⁴ Međutim, najspornija točka pregovora sa saveznicima vodila se oko Pelješca i korčulanskih otoka što je Italiji predstavljalo nenadoknadivo strateško uporište na Jadranu. K tomu i novi saveznički prijedlozi o neutralizaciji obale imali su za posljedicu ozbiljnu krizu u pregovorima. Sonnino je tako početkom travnja javio veleposlanicima pri savezničkim vladama da je bolje prekinuti pregovore ako ne bude izgleda za dobivanje korčulanskih otoka, jer tako Italija ne bi mogla kontrolirati Jadran, dok bi Rusija preko Dardanela postala premoćna sila na Mediteranu.⁴⁵ No istog je dana premijer Salandra kasno noću brzogjavio Sonninu kako ipak nije neophodno da dobiju Pelješac, ali je neophodno da osiguraju vojnu premoć na Jadranu, jer da inače nema smisla njihovo sudjelovanje u ratu. Salandra je na-

43 Sonnino Imperialiju, Tittoniju i Carlottiju, 27. ožujka 1915. IDDI, III, br. 205.

44 DRAGOVAN ŠEPIĆ, *n. dj.*, str. 70, 71.

45 Sonnino Carlottiju, Imperialiju i Ruspoliju (otpravniku poslova u Parizu), 2. travnja 1915. IDDI, III, br. 252. Talijanski veleposlanik u Petrogradu, Carlotti, prenio je Sonninu svoj razgovor sa Sazonovom u kojem ga je obavijestio da pregovori mogu biti prekinuti ako Antanta bude inzistirala na svojim zahtjevima. Dodao je kako je njegov dojam da Sazonov neće popustiti. Carlotti Sonninu, 6. travnja 1915. IDDI, III, br. 278.

glasio nužnost kontrole Jadrana zbog moguće ugroze od Srbije koju je ocijenio opasnijom od Austrije: «Non possiamo desiderare la surrogazione della rivalità con Serbia alla rivalità con Austria forse meno pericolosa perchè vecchio Stato in decadenza.»⁴⁶ Sljedećih dana nastavili su se pregovori upravo oko Pelješca i korčulanskih otoka te neutralizacije pojedinih područja. Talijani nisu popuštali te je izgledalo da su pregovori dovedeni u pitanje. Francuski ministar vanjskih poslova Theophile Delcassé predložio je tada da Pelješac pripadne Srbiji, a otoci Italiji, s čime se Sazonov složio. Asquith je nadalje iznio prijedlog da teritorij od Zadra do rta Ploče kao neutraliziran pripadne Italiji, a od rta Ploče do Kotora Srbiji, uključujući Pelješac i Brač. Za korčulanske otoke Asquith je predvidio da bez neutralizacije budu dodijeljeni Italiji.⁴⁷ U tome trenutku Talijani su uvidjeli da će morati popustiti. Sonnino je 14. travnja obavijestio veleposlanike Imperialija, Tittonija i Carlottija da Italija prihvaća posljednju savezničku ponudu, uz proširenje neutraliziranog područja južno od Pelješca koje treba pripasti Srbiji.⁴⁸ Engleska i Francuska odmah su prihvatili talijanski memorandum, a Sazonov je još tražio da se u ugovor unese stavka o dodjeli Hrvatskoj – «ma kakva bila njena sudbina» – područja od Voloskog do sjeverne granice Dalmacije. Grey je razuvjerio Sazonova argumentom da je to pitanje poslijeratnih dogovora u cjelini, na što je Sazonov zatražio da će Rusija prilikom potpisa ugovora posebnom izjavom naznačiti kako «smatra da će svi dijelovi istočne obale Jadrana i otoci koji nisu ovim ugovorom izričito priznati Italiji ili nezavisnoj Albaniji, biti dodijeljeni Hrvatskoj, odnosno Srbiji, Crnoj Gori i Grčkoj.» Grey je također bio protiv takvog prijedloga, smatrajući da ne treba davati rezerve na ugovor. Njegov je prijedlog bio da se navede kako će ta područja pripasti «Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori» i kao takav je naveden u konačnoj redakciji ugovora.⁴⁹

Time je bio postignut dogovor oko uvjeta ulaska Italije u rat na strani Antante. Kako su Talijani od početka pregovora inzistirali da i sâmi pregovori ostanu tajni, tako su i sada tražili da se detalji postignutog dogovora ne iznose u javnost. Zahtijevali su da osim tog tajnog dokumenta kojim Antanta prihvaća talijanske uvjete,

46 Salandra Sonninu, 2. travnja 1915. IDDI, III, br. 257.

47 DRAGOVAN ŠEPIĆ, *n. dj.*, str. 71.

48 Sonnino Imperialiju, Tittoniju i Carlottiju, 14. travnja 1915. IDDI, III, br. 323.

49 DRAGOVAN ŠEPIĆ, *n. dj.*, str. 72.

za javnost bude priređen i drugi dokument koji bi sadržavao samo privolu Italije o ulasku u rat.⁵⁰ Dana 26. travnja 1915. talijanski veleposlanik u Londonu Guglielmo Imperiali, ruski i francuski veleposlanici u Londonu Aleksandar Benckendorff i Pierre-Paul Cambon te britanski ministar vanjskih poslova Edward Grey potpisali su dokument koji je bio u formi talijanskog memoranduma saveznicima; ne ugovora, kako je kasnije prozvan Londonski ugovor ili pakt (*accordo/patto/trattato di Londra*). Za učešće u ratu saveznici Italiji obećavaju da će mirovnim ugovorima dobiti Trient (Trento), cizalpinski Tirol, Trst, grofovije Goricu i Gradišku, Istru te kvarnerske otoke Cres i Lošinj s obližnjim manjim otocima. Italiji će pripasti i područja Dalmacije od Lisarice i Tribnja na sjeveru do rta Planka pokraj Rogoznice na jugu, uključujući u dubinu teritorija Ravne Kotare i Bukovicu te šibensko zaleđe do Dinare. Pripast će joj također i otoci od Premude, Silbe, Oliba, Škarde, Mauna, Paga i Vira na sjeveru do Mljeta na jugu (izuzev Velikog i Malog Drvenika, Čiova, Šolte i Brača). Italiji je zagarantiran i suverenitet nad Valonom i otokom Sassenom.⁵¹

Zaključak

Razlažući smjernice službene talijanske politike prema jadranskom pitanju na početku Prvoga svjetskog rata, koristili smo primarne arhivske izvore – diplomatske dokumente talijanske vlade, ponajviše prepisku predsjednika talijanske vlade, ministarstva vanjskih poslova i talijanskih veleposlanika u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Rusiji. Temeljem sadržaja te dokumentacije (izvješća, uputstava, brzjava, memoranduma i sl.) zaključuje se da je upravo pitanje istočnog dijela Jadrana bilo krucijalno pitanje koje je Italiju nagnalo iz neutralnosti u zauzimanje neprijateljske pozicije prema svojim saveznicima Njemačkoj i Austro-Ugarskoj. Politička sudbina jadranskih krajeva nakon rata (bez obzira na ishod rata – s Austro-Ugarskom kao pobjednicom ili poraženom) za Italiju je predstavljala vanjskopolitički izazov: u slučaju pobjede Centralnih sila Austro-Ugarska bi se još snažnije pozicionirala na Balkanu, dok bi u slučaju njezina poraza slavenski narodi formirali vlastitu državu koja bi ujedinjena sa Srbijom također ugrožavala

50 Imperiali Sonninu, 14. travnja 1915. IDDI, III, br. 333.

51 Tekst Londonskog ugovora: MILAN MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915., Prilog povijesti borbe za Jadran 1914.-1917.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960., str. 445–449.

talijanske geostrateške interese na Jadranu.

U duhu ondašnjih međunarodnih diplomatskih običaja, dolazi do pregovora između Italije i članica Antante, ali i Italije i njezinih saveznika u Trojnom savezu. Antanta je izuzetno bila zainteresirana da se Italija ne angažira na strani Centralnih sila te ju je, sumnjajući u ustrajnost Italije u neutralnosti, započela vabiti u svoj tabor nudeći joj obilate kompenzacije. Zauzimanjem neutralne pozicije Italija je vješto iskoristila odmjeravanje snaga na početku rata, osiguravajući si dovoljno vremena za političke i vojne kalkulacije i, konačno, pregovore s obje strane. Austro-Ugarska pak nije bila pretjerano zainteresirana za talijansko učesće u ratu i zbog toga što nije odveć vjerovala u njezinu vojnu učinkovitost i zbog činjenice da je Antanta odmah na početku rata započela pregovore s Italijom. Lakoća nudenja teritorijalnih kompenzacija s kojima je Antanta nastupala prema Italiji lako je objašnjiva (ali pritom teško shvatljiva i opravdana), jer je Antanta nudila Italiji tuđe, to jest austrougarske teritorije. Londonski ugovor zaobilazi činjenicu pod kojim će se okolnostima vršiti podjela austrougarskog teritorija nakon rata: hoće li Crno-Žuta Monarhija preživjeti rat i opstati kao kompaktna država, hoće li se konstitucionalno transformirati ili će pak nestati. Nedostatak takvih postavki, kao i ignoriranje narodnosnog principa koji će početkom 1918. promovirati američki predsjednik Woodrow Wilson u svojim *Četrnaest točaka*, bacaju sjenu na Londonski ugovor, na njegovu pravičnost, ali i pravnu utemeljenost. Ta pitanja doći će do izražaja na poslijeratnim mirovnim konferencijama, ali ipak neće u potpunosti dezavuirati Londonski ugovor temeljem kojeg će Italija – dodatno opunomoćena Ugovorom o primirju s Austro-Ugarskom – izvršiti okupaciju istočnih jadranskih krajeva. Uz Wilsonova i jugoslavenska protivljenja legitimnosti talijansko-savezničkog londonskog dogovora tijekom mirovnih konferencija, Londonski je ugovor značajno obeskrjepljen. Italija je ugovorom u Rapalu ipak dobila značajno manje teritorija negoli su joj saveznici obećali, a u prilog degradaciji Londonskog ugovora ide i činjenica da je Italija Rapalskim ugovorom dobila Rijeku koja nije bila obećana Londonskim ugovorom.⁵²

52 O talijanskoj politici prema jadranskom pitanju krajem i nakon Prvog svjetskog rata vidi: RAOUL PUPO, *La vittoria senza pace. Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande Guerra*, Editori Laterza, Bari, 2014.; MARIA GRAZIA MELCHIONI, *La vittoria mutilata, Problemi ed incertezze della politica estera italiana sul finire della Grande guerra (ottobre 1918 – gennaio 1919)*, Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1981.; DRAGOLJUB ŽIVOJINOVIĆ, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije: 1917.-1919.*, Beograd, 1970.

Zaključno možemo kazati da je jadransko pitanje za službenu Italiju na početku Prvog svjetskog rata predstavljalo temeljno pitanje o kojem je ovisila talijanska pozicija u ratu. Službena talijanska politika iskoristila je ulazak u rat da bi diplomatskim putem ostvarila iredentistička stremljenja prema istočnojadranskim krajevima. Treba, međutim, skrenuti pažnju i na činjenicu da je u službenim krugovima bilo mišljenja o nepotrebnosti i čak štetnosti tolikih posezanja za slavenskim teritorijem. Politika prvog ratnog ministra vanjskih poslova Antonia di San Giuliana išla je u pravcu osiguranja talijanskih strateških interesa bez pretenzija prema dalmatinskim područjima. Njegov nasljednik Sidney Sonnino bio je sasvim suprotnih uvjerenja; vatreni zagovornik širenja Italije na Jadranu. No premda je Italija u dogovoru sa saveznicima, ponajviše zahvaljujući upravo Sonninu, postigla ogromne teritorijalne ustupke, ipak treba imati na umu činjenicu da su na mirovnim konferencijama saveznička obećanja značajno reducirana.

La questione adriatica dall'inizio della Prima guerra mondiale al Patto di Londra (luglio, 1914. - aprile, 1915) alla luce della politica estera italiana

Nel presente articolo, in base ai documenti diplomatici italiani, viene analizzata la politica italiana ufficiale nei confronti della questione adriatica, dall'inizio della Prima guerra mondiale fino alla conclusione del Patto di Londra. Nei primi nove mesi della Grande Guerra, l'Italia passa dalla posizione neutralista (al fianco delle potenze centrali) a quella intervenista (al fianco dell'Intesa). Lo scoppio della guerra scosse alle fondamenta il sistema di relazioni internazionali in Europa, nonché la posizione dell'Italia che, nell'Adriatico e nelle sue sponde orientali, vedeva una minaccia: o del rafforzamento dell'Impero Austro-Ungarico o della creazione di un grande stato slavo – a seconda dell'esito della guerra. Con questo punto strategico l'Italia comincia a riflettere sulla propria posizione assunta nel conflitto. Quando, alla fine dell'ottobre del 1914 Sidney Sonnino assume la carica del ministro degli Esteri, le trattative con le potenze dell'Intesa diventano sempre più intense. La posizione italiana in dette trattative fu massimalista; si richiedono grandi concessioni territoriali in cambio della cessazione della neutralità e dell'intervento militare contro la Germania ed l'Impero Austro-Ungarico. Nell'articolo

si riportano le particolarità dei negoziati difficili tra l'Italia e l'Inghilterra e tra l'Inghilterra ed i suoi paesi alleati, la Russia e la Francia.

L'adesione alle richieste italiane fu principalmente ostacolata dal ministro russo degli Esteri Sergej Sazonov che proteggeva gli interessi serbi nel Mare Adriatico e che nutriva certi sospetti nei confronti dell'efficacia della partecipazione italiana nella guerra. In base ai documenti riportati si può concludere che, dopo mesi di negoziati, la maggior parte delle richieste fosse stata realizzata a favore dell'Italia e che le potenze dell'Intesa avessero aderito alla maggior parte delle condizioni italiane. Il Patto di Londra fu in realtà un memorandum sulle condizioni italiane dell'entrata in guerra, accettato dalle potenze dell'Intesa che, dal punto di vista giuridico e morale, mostrava gravi difetti (fu contrario al principio di autodeterminazione dei popoli). In tale veste, il Patto di Londra, nelle conferenze di pace post-belliche, fu contrastato in modo significativo.

Parole chiave:

Italia, Sidney Sonnino, Dalmazia, Triplice intesa, Adriatico

IZVORI

I documenti diplomatici Italiani, Ministero degli affari esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici, Quinta serie (1914.-1918.), Volume I-III, Istituto poligrafico dello Stato, Libreria dello Stato, Roma, 1954. (vol. I), Roma, 1984. (vol. II), Roma, 1985. (vol. III).

BIBLIOGRAFIJA

- RICHARD J. B. BOSWORTH, *Italy and the Wider World 1860-1960*, Routledge, London, 2003.
- RICHARD J. B. BOSWORTH, *Italy, the Least of Great Powers: Italian foreign policy before the First World War*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- MARINA CATTARUZZA, *L'Italia e il confine orientale*, Il Mulino, Bologna 2007.
- ANTE MANDIĆ, *Fragmenti za historiju ujedinjenja*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1956.
- MILAN MARJANOVIĆ, *Londonski ugovor iz godine 1915., Prilog povijesti borbe za Jadran 1914.-1917.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1960.
- MARIA GRAZIA MELCHIONNI, *La vittoria mutilata, Problemi ed incertezze della politica estera italiana sul finire della Grande guerra (ottobre 1918 - gennaio 1919)*, Edizioni di storia e letteratura, Roma, 1981.
- RAOUL PUPO, *La vittoria senza pace. Le occupazioni militari italiane alla fine della Grande Guerra*, Editori Laterza, Bari, 2014.
- DRAGOVAN ŠEPIĆ, *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914-1918*, Školska knjiga, Zagreb, 1970.
- FERDO ŠIŠIĆ, *Predratna politika Italije i postanak Londonskog pakta (1870-1915)*, Pomorska biblioteka Jadranske straže, Split, 1933.
- DRAGOLJUB ŽIVOJINOVIĆ, *Amerika, Italija i postanak Jugoslavije: 1917.-1919.*, Beograd, 1970.